

Piotr Mosiek

Wyższa Szkoła Humanistyczna im. Króla Stanisława Leszczyńskiego w Lesznie

ORCID: 0000-0002-1645-4707

DOI 10.35464/1642-672X.PS.2025.4.12

**Sprawozdanie
z Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej
„Bezpieczeństwo jako kategoria (nie) tylko pedagogiczna.
Implikacje dla edukacji”, Leszno, 25.05.2025**

**Report from the National Scientific Conference
“Safety as a (not) only Pedagogical Category.
Implications for Education”, Leszno, may 25, 2025**

Kategorie bezpieczeństwa, stabilizacji i poczucia dobrostanu stanowią istotny element szerszej interdyscyplinarnej refleksji nad praktyką codziennych zmagañ jednostek, społeczności lokalnych oraz całych społeczeństw z dynamiką zachodzących zmian społeczno-kulturowych, politycznych i gospodarczych. Dynamika ta warunkuje m.in.: postępowanie wielowymiarowości przestrzeni życia i środowisk wychowawczych, a także utrwalanie na każdym kroku permanentnej niepewności, nietrwałości i nieprzewidywalności człowieczego losu.

Niepewność jest taką zatem kategorią społeczną, która obecnie wypełnia niemal całą przestrzeń życia jednostki [Majerek, 2018, s. 7 i n.]. Wysoki poziom złożoności oraz charakter dokonujących się przemian powodują, iż otaczający nas świat staje się coraz bardziej niedookreślony, a co za tym idzie – nie poddający się kontroli. Kruchość czy też brak poczucia sprawstwa są

doświadczane w różnych sferach naszej egzystencji dotyczących zdrowia, rodziny, pracy, mieszkania, relacji społecznych, szkoły a nawet czasu wolnego. W związku z powyższym nieobce są nam wizje/przepowiednie zapowiadające: koniec historii (F. Fukuyama), koniec nauki (J. Horgan), koniec geografii (E. Rewers), czy też „koniec świata, jaki znamy” (Z. Kwieciński). Wyjątkowość epoki, w której przychodzi nam żyć, podkreślana jest ponadto przez mnogość współczesnych koncepcji i teorii, w których wybrzmiewają echa wieloznaczności, ambiwalencji, chybotliwości czy też niejasności; czytamy zatem o „społeczeństwie ryzyka” i „globalnym społeczeństwie ryzyka” (U. Beck), „kulturze ryzyka” (A. Giddens), „społeczeństwie spektaklu” (G. Debord), „wieku kapitalizmu inwigilacji” (S. Zuboff), „społeczeństwie nowej nieprzejrzystości” (J. Habermas), „społeczeństwie sieci” (M. Castells), „społeczeństwie nadzorowanym” (J. Angwin), „społeczeństwie elastycznym” (R. Sennett), „płynnej nowoczesności” czy „kasynowej kulturze natychmiastowości i epizodyczności” (Z. Bauman).

Zygmunt Bauman w książce *Płynna nowoczesność* przytacza upubliczloną w 1997 roku tezę Pierre’a Bourdieu o powszechności poczucia niepewności (posiadającej różnorodne odpowiedniki w językach nie tylko europejskich), mając na myśli „tę samą właściwość ludzkiej kondycji, doświadczaną w rozmaitych formach i pod różnymi nazwami na całym świecie, budzącą jednak szczególnie niepokój i przygnębienie w najlepiej rozwiniętych i najzamożniejszych częściach globu, ponieważ tam właśnie jest ona zjawiskiem nowym i bez precedensu. Wszystkie te pojęcia próbują uchwycić i wyrazić doznanie, które łączy w sobie poczucie nietrwałości (zajmowanej pozycji, przysługujących praw i pozostających do dyspozycji środków utrzymania), niepewności (związanej z brakiem stabilności i możliwością utraty tego wszystkiego) i zagrożenia bezpieczeństwa (zarówno własnego, osobistego, jak i bezpieczeństwa dobytku, najbliższej okolicy, wspólnoty)” [Bauman, 2006, s. 249].

W świecie odartym ze złudzeń, w którym różnice ekonomiczne, polityczne, religijne, etniczne czy światopoglądowe wybrzmiewają nad wyraz jaszkrawo – „dryfująca niepewność szuka zakotwiczenia”, jak konkluduje trafnie Z. Bauman [2016, s. 31]. Chybotliwość codziennej egzystencji jest równoważona poszukiwaniem stałości, porządku, autorytetu, te zaś – swój podatny grunt odnajdują m.in. w fundamentalistycznych i fanatycznych ideologiach, w mizoginicznej oraz homofobicznej agitacji, ale również w renesansie populistycznego radykalizmu podszytego skrajnie nacjonalistycznymi postawami, dla których „inny” oznacza wrogi, obcy, budzący strach...

W takiej sytuacji Jan-Werner Müller wzywa do czujnej obywatelskości. „Tego rodzaju postawa jest ważna nie tylko w czasach politycznie trudnych (kiedy okrucieństwo jest oczywiste dla wszystkich, a nadzieja staje się towarem

pierwszej potrzeby), lecz także w czasach na pozór spokojnych, gdy człowiek popada w samozadowolenie i zbyt wiele rzeczy w polityce zaczyna uznawać za oczywiste” [Müller, 2020, s. 217].

Istotne zagrożenia tkwią w cyberprzeźreniu i mechanizmach regulujących jej funkcjonowanie. Dane osobowe stają się towarem deficytowym, podlegającym inwigilacji z wykorzystaniem najbardziej zaawansowanych technologii. Pasożytnicza logika ekonomiczna wytwarzanie towarów i usług podporządkowuje globalnej architekturze modyfikacji behawioralnych; prognozy naszych zachowań są kupowane i sprzedawane na rynkach prognoz, prawdziwe zaś zagrożenie płynie niespotykaną dotąd falą ze strony globalnych korporacji, powszechnie inwigilujących nasze zachowania i kuszących obietnicami zaspokojenia wszystkich naszych potrzeb. „Media społecznościowe wyznaczają nową erę w intensywności, gęstości i wszechobecności procesów społecznych porównań, szczególnie dla najmłodszych z nas, którzy są »prawie stale online« w tym okresie życia, w którym praca nad budowaniem własnej tożsamości, przekonań i wolnej woli trwa” [Zuboff, 2019, s. 628]. Skala cyberprzemocy już dzisiaj nie zaskakuje – zatrważają natomiast rozmaite jej formy, coraz bardziej wyrafinowane i brutalne w swoim zamiarze. Ogólnopolskie media jeszcze niedawno rozpisowały się o rosnącej wśród nastolatków popularności koreańskiego serialu *Squid Game*, będącego inspiracją dla kończącej się nierzadko dramatem rówieśniczej rywalizacji; podobnie tragicznym finałem często kończą się przypadki cyberprzemocy, o czym alarmują liczne raporty i badania naukowe oraz społeczne. Nie brakuje również, podsycanych przez media dla potrzeb większej sprzedawalności/popularności, informacji na temat przypadków skrajnej przemocy i agresji mających miejsce już w szkołach podstawowych.

Ważne z perspektywy teorii i praktyki edukacyjnej niezmiennie pozostaje Lecha Witkowskiego ujęcie zagrożenia bezpieczeństwa uczniów w szkole z uwagi na stosowaną wobec nich przemoc strukturalną trojakiemu głównie rodzaju: 1) przemoc bezrefleksyjności, 2) przemoc przeciętności oraz 3) przemoc nadmiernego „oprogramowania” szkoły (transmisja treści bez większego znaczenia). Stanowisko niniejsze autor przedstawił w ramach zorganizowanej Debaty HORYZONTY EDUKACJI, która odbyła się w Bydgoszczy we wrześniu 2021 roku. Ilustracją dla niniejszych zagadnień była wydana ponad dekadę wcześniej książka pod redakcją L. Witkowskiego, *Szkoła polska: między barbarzyństwem i Europą* [Witkowski, 2009].

Również inne przestrzenie naszego życia i aktywności nie są pozbawione aktów dotkliwej przemocy naruszającej ludzką godność, dobrostan i poczucie bezpieczeństwa, z zagrożeniem życia włącznie, wspominając trwającą już ponad trzy lata wojnę w Ukrainie. Wspomnę tylko o postępującej brutalizacji

dyskursu politycznego (podsycanego skrajnie nacjonalistycznymi postawami/ wypowiedziami prawicowo-populistycznych działaczy oraz polityków [Kłosińska, Rusinek, 2019]), atakach cyberterrorystycznych, szczególnie dramatycznej przemocy rodzinnej i molestowaniu seksualnym dzieci, przejawach dyskryminacji na tle narodowościowym, seksualnym, czy też światopoglądowym [Traverso, 2020; Herer, 2024; Adorno, 2020]¹. Ostatnie zaś miesiące przyniosły niestety przerażające doniesienia o zakończonych śmiercią atakach na personel medyczny szpitali oraz na pracowników środowiska uniwersyteckiego.

Nie sposób w tym momencie pominąć poruszającej refleksji Z. Baumana poświęconej zobojętnieniu i atrofii międzyludzkich więzi. „Przyglądanie się ze spokojem ludzkiemu cierpieniu przy jednoczesnym łagodzeniu wyrzutów sumienia powtarzaniem rytualnego zakłęcia, że »nie ma innego wyjścia«, oznacza współodpowiedzialność. Ktokolwiek świadomie lub mimo woli maskuje albo, co gorsza, neguje to, iż każdy porządek społeczny, zwłaszcza zaś ten, który odpowiada za ludzkie cierpienie, ma czysto ludzki, nigdy nie ostateczny, przygodny i poddający się zmianom charakter, dopuszcza się czynu niemoralnego, gdyż odmawia niesienia pomocy osobom potrzebującym” [Bauman, 2006, s. 332–333].

Zorganizowana przez Wyższą Szkołę Humanistyczną im. Króla Stanisława Leszczyńskiego w Lesznie Ogólnopolska Konferencja Naukowa pn. „Bezpieczeństwo jako kategoria (nie) tylko pedagogiczna. Implikacje dla edukacji” wpisuje się w katalog wątków koniecznych do dyskusji, spraw istotnych dla jednostkowego i zbiorowego współistnienia, sytuacji wymagających reakcji na niegodziwość otaczającego świata. Jej współorganizatorami byli: Urząd Miasta Leszna i Powiat leszczyński, patronat honorowy nad przedsięwzięciem objęła Wojewoda Wielkopolska. Szerokiego wprowadzenia do tematyki konferencji i podkreślenia jej wiodących paradygmatów teoretyczno-praktycznych dokonał dr Piotr Mosiek (WSH w Lesznie), uroczystego otwarcia zaś – JM prof. WSH dr Ryszard Hayn, Rektor Wyższej Szkoły Humanistycznej w Lesznie, który podkreślił wielowymiarowość oraz interdyscyplinarność podejmowanych przez Prelegentki i Prelegentów tematyki, jak również niezbywalną konieczność wprowadzenia do dyskursu publicznego zagadnień dotyczących bezpieczeństwa jednostek, grup i całych społeczeństw w szczególnym czasie napięć i konfliktów wojennych.

---

¹ Ważnym głosem w dyskusji jest ponadto esej T. W. Adorno, *Nowy prawicowy radykalizm. Wykład o jego kilku aspektach*, Kraków 2020, w którym na wskroś żywota pozostaje konkluzja: „Dzisiejsza nośność mizoginicznej i homofobicznej agitacji w epoce równouprawnienia albo renesans religijnego fundamentalizmu w naszej świeckiej teraźniejszości pokazują, jak zwodnicze jest branie raz osiągniętych zdobyczy cywilizacyjnych za coś oczywistego” (s. 77).

Otwierający wykład pt. *(Nie)bezpieczeństwo ontologiczne w relacjach uznania czyli (nie)bezpieczna szkoła i edukacja* wygłosiła prof. dr hab. Mirosława Nowak-Dziemianowicz (Wyższa Szkoła Biznesu w Dąbrowie Górniczej, członkini Komitetu Nauk Pedagogicznych PAN). Odniosła się w nim z jednej strony do wydanej w 2020 roku swojej książki *Szkoła jako przestrzeń uznania*, z drugiej zaś – do bieżącej i niedawnej sytuacji w rodzimej oświacie. Obserwowany fakt, iż dokonało się swoiste przemieszczenie w edukacji ze sfery wartości do sfery instrumentalnej, rodzi jednocześnie niebezpieczeństwo dominacji praktyk wyłącznie adaptacyjnych do zmieniającego się rynku pracy oraz wymagań pracodawców jako swoistego neoliberalnego wyznacznika/miernika zmiany społecznej i postępu cywilizacyjnego. Jednocześnie towarzyszy temu w przestrzeni oświatowej bardzo wyraźnie zaznaczający swoją niszczącą obecność kryzys roli nauczyciela, w odniesieniu do którego Prelegentka przytoczyła wydarzenia towarzyszące strajkowi nauczycielskiemu z kwietnia i maja 2019 roku, jak również całą dokonującą się wówczas, dramatyczną w skutkach (de)reformę systemu oświatowego oraz trwające (mniej lub bardziej sprawcze) próby przekształcenia tego radykalnego kierunku oświatowych przeobrażeń. Dlatego też współczesna edukacja, której celem winna być człowiecza emancypacja i pełnomocnienie, zorientowana musi być na zmianę na rzecz godności, upodmiotowienia, szacunku i uznania. Dopiero wówczas idee i wizja demokracji mają szansę być uprawomocniane w dyskursie politycznym; szkoła bowiem z orientacji adaptacyjnej przeobrazić się powinna w generatora zmian o szerokim społeczno-kulturowym, a nawet polityczno-ekonomicznym charakterze.

Tematem wykładu dr. Jana Malinowskiego (UMK w Toruniu – *emeritus*) było *Bezpieczeństwo dzieci i młodzieży w środowisku lokalnym – pomiędzy rodziną a szkołą*. Punktem wyjścia dla zaprezentowanych rozważań były silnie zakorzenione w polskiej pedagogice społecznej odniesienia definicyjne dotyczące środowiska lokalnego, jego wymiarów, struktury i funkcji, jak również poczucia bezpieczeństwa egzystujących w nim społeczności. Kategoria bezpieczeństwa potraktowana została jako kluczowa wśród pożądanых przez człowieka wartości, której pielęgnowaniu towarzyszyć mają działania o charakterze opiekuńczym, wychowawczym, terapeutycznym, prewencyjnym, a nawet karnym. J. Malinowski przedstawił również najistotniejsze i wyraźnie obecne w przestrzeni społecznej zachowania ryzykowne dzieci i młodzieży, ich uwarunkowania oraz wymagane strategie profilaktyczne oparte na rzetelnej diagnozie potencjalnych zagrożeń i potrzebie indywidualizacji doboru poziomu działań zapobiegawczych do wieku i sytuacji życiowej młodych ludzi.

Kolejna prelegentka – dr Anna Hildebrandt-Mrozek (właścicielka firmy szkoleniowej MOVUS MOVEERE, inicjatorka oraz polska ambasadorka

Ogólnopolskiego Tygodnia Szczęścia w Szkole) wystąpienie zatytułowała: *Rzecz o zaufaniu – refleksje pedagogiczne*. Relacja stanowiąca podstawę zaufania charakteryzowana bywa zdaniem Prelegentki przez następujące wskaźniki: życzliwość, poczucie bezpieczeństwa, spokój, wrażliwość, zrozumienie, wdzięczność, otwartość, szacunek, szczerść, lojalność i wiele innych. Powyższe predykaty stanowią właśnie esencję interpersonalnych relacji oraz intrapersonalnej perspektywy refleksyjnego budowania osobistego dobrostanu oraz bycia wiarygodnym w kontakcie z innymi w otaczającej przestrzeni życia i społecznego funkcjonowania człowieka.

W wystąpieniu *Ryzyko w perspektywie teoretycznej i badawczej* dr hab. Ewa Bielska, prof. UŚ przedstawiła początki naukowej refleksji nad ryzykiem, trudności definicyjne oraz sieć pojęć korespondujących z tym terminem. Omówione przez Prelegentkę czynniki ryzyka, jak również wybrane paradigmaty (naturalistyczny i konstruktywistyczny) w studiach nad ryzykiem osadzone zostały w szeroko zarysowanym kontekście teoretycznym, odwołującym się m.in. do badań: Zofii Ratajczak, Andrew M. Colmana, Christophera J. Sullivana, Kristiny K. Childs, Niklasa Luhmanna, Charlesa Taylora, Ulricha Becka czy też Anthony'ego Giddensa.

Wyniki autorskich badań nad *Poczuciem bezpieczeństwa mieszkańców średniego miasta – przypadek Piły* przedstawił dr hab. Przemysław Frąckowiak, prof. ANS (Akademia Nauk Stosowanych im. Stanisława Staszica w Pile). Badania przeprowadzone zostały na przełomie lat 2023 i 2024 i objęły populację badawczą 180 mieszkańców tego średniego miasta ulokowanego na północy Wielkopolski. Wśród prezentowanych wyników badań P. Frąckowiak omówił m.in. poczucie bezpieczeństwa pilan oraz jego konteksty ekonomiczne, społeczne i zdrowotne, a także wskazania respondentów dotyczące poprawy sytuacji w badanym zakresie. Jako szczególny czynnik warunkujący społeczne poczucie bezpieczeństwa w mieście wskazane zostały – znaczący kapitał zaufania, poczucie współodpowiedzialności mieszkańców za warunki codziennej egzystencji oraz konieczność reorganizacji przestrzeni publicznej i jej uatrakcyjnienia dla młodych mieszkańców miasta².

Tematykę dotyczącą *Kultury organizacyjnej szkoły a bezpieczeństwo uczniów* zaprezentował dr Mirosław Radoła (Uniwersytet im. Adama

---

² Warto na marginesie zaznaczyć, iż w trakcie konferencji zrodził się pomysł włączenia leszczyńskiej Wyższej Szkoły Humanistycznej do wspólnej realizacji projektu badawczego w omawianym zakresie. Początek współpracy zaplanowano wstępnie na przełom roku 2025/2026. W ten sposób dopełnił się również praktyczny wymiar konferencji zmierzający do konsolidacji zorientowanych na rozwój środowisk naukowo – badawczych obu wielkopolskich uczelni.

Mickiewicza w Poznaniu). Prelegent omówił wybrane wyniki badań zebrane w raportach: PISA z 2022 roku, UNICEF z 2024 roku oraz INTERNET DZIECI – monitoring obecności dzieci i młodzieży w Internecie (sporządzony m.in. przez Instytut Cyfrowego Obywatelstwa). Dane dotyczące szeroko pojętego bezpieczeństwa młodych ludzi skonfrontował z regulacjami zawartymi w obowiązującym prawie oświatowym, zwracając uwagę na kulturę organizacyjną szkoły i partnerstwo edukacyjne jako czynniki optymalizujące rozwój oraz poczucie bezpieczeństwa uczniów.

Doktor Marta Grzeško-Nyczka (Akademia Nauk Stosowanych im. Jana Amosa Komeńskiego w Lesznie) w wykładzie *Bezpieczeństwo emocjonalne w szkole: psychopedagogiczne podstawy dobrostanu i skutecznego uczenia się* skoncentrowała się na dynamicznym, procesualnym podejściu do budowania poczucia bezpieczeństwa w przestrzeni oświatowej. Zwróciła m.in. uwagę na umiejętności/kompetencje nauczycieli sprzyjające tworzeniu bezpiecznych warunków nauki i pracy w środowisku szkolnym, podkreślając jednocześnie znaczenie oraz rolę atmosfery szacunku i wsparcia dla osiągnięcia oczekiwanych/pożądaných efektów (wychowawczych, dydaktycznych) pedagogicznego oddziaływania.

Wystąpienie mgr Magdaleny Borowiak (Akademia Nauk Stosowanych im. Stanisława Staszica w Pile) poświęcone zostało prezentacji wyników badań dotyczących *Poczucia bezpieczeństwa młodzieży szkolnej w kontekście zjawiska przemocy rówieśniczej*. Autorka badań przedstawiła dane na temat przyczyn oraz form przemocy rówieśniczej obserwowanej i doświadczanej w szkole, reakcji nauczycieli oraz rodziców na zaobserwowane przez nich zachowania agresywne, emocji odczuwanych przez osoby doświadczające przemocy, czy też barier w zgłaszaniu przemocy przez jej ofiary. M. Borowiak szczególną uwagę zwróciła na konieczność planowania i organizowania przez szkołę różnorodnych działań profilaktycznych, pojmowanych jako realne wsparcie instytucjonalne, którego kluczowym elementem/ogniwem jest zintegrowana sieć szkolnych oraz pozaszkolnych specjalistów (pedagogów, psychologów, terapeutów, mediatorów).

Ważnym, praktycznym głosem w dyskusji było wystąpienie mgr Marii Koroniak (Centrum Doskonalenia Nauczycieli w Lesznie) poświęcone zagadnieniu *Zmian technologicznych w edukacji i ich wpływu na bezpieczeństwo uczniów*. Prelegentka, wieloletnia dyrektorka szkoły ponadpodstawowej, zwróciła uwagę na dynamikę zmian cywilizacyjnych w obszarze nowoczesnych technologii, trwale zmieniających oblicze procesu dydaktycznego. Wskazała na szanse i zagrożenia, jakie stoją przed współczesną szkołą, podkreśliła rolę rozwijania krytycznego myślenia i kompetencji społeczno-emocjonalnych u uczniów jako jednej z najskuteczniejszych form zapobiegania dezinformacji, cyberprzemocy, a także uzależnienia technologicznego dzieci i młodzieży.

Zamykające konferencję wystąpienie nadkom. Szymona Witczaka (Wojewódzka Komenda Policji w Poznaniu) *Edukacja dla bezpieczeństwa. Bezpieczeństwo w edukacji. Współczesne zagrożenia w środowisku edukacyjnym* skoncentrowane było na prezentacji (wielce niepokojących) statystycznych danych policyjnych dotyczących skali przestępstw stwierdzonych w wielkopolskich szkołach oraz charakterze edukacyjnych działań prewencyjnych i profilaktycznych.

Inspiracją dla zorganizowania konferencji była dyskusja podsumowująca Ogólnopolską Konferencję Naukowo-Szkoleniową „Szkoła wobec odmienności i różnorodności – współczesne wyzwania”, którą leszczyńska uczelnia przygotowała w listopadzie 2022 roku. Wówczas dyrektorzy szkół, nauczyciele, reprezentanci środowisk naukowych i studenci, a także pracownicy organów prowadzących placówki oświatowe toczyli dyskusję o konieczności zainicjowania dyskursu dotyczącego kolejnych istotnych wyzwań współczesności, w tym bezpieczeństwa i człowieczego dobrostanu. Te interdyscyplinarnie traktowane kategorie miały zatem stać się polem kolejnych rozważań w gronie wyśmienitych prelegentów i osób zainteresowanych problematyką.

I tak też się stało. Dzięki temu leszczyńska Wyższa Szkoła Humanistyczna stała się znaczącą i rozpoznawaną w regionie instytucjonalną i pełną wolności przestrzenią, w której rezonują najistotniejsze idee, dyskursy i koncepty odgrywające nie tylko w pedagogice kluczową rolę. W myśl Edwarda Wilsona idei konsiliencji – wiodącym zamierzeniem organizatorów konferencji było „lepsze zrozumienie systemów złożonych” [Wilson, 2002, s. 402], których mechanizmy warunkują ludzką egzystencję w wielu partykularnych sferach życia: rodzinnej, szkolnej, towarzyskiej, czy instytucjonalnej.

„Lista powszechnie znanych »bolączek społecznych« nękających tak zwane społeczeństwa rozwinięte jest długa i wciąż się rozrasta pomimo wszystkich rzeczywistych bądź pozorowanych środków zaradczych” [Bauman, 2012, s. 47]. Wspólnym jednak mianownikiem toczonych rozważań było skuteczne zabieganie o człowieczy dobrostan w obliczu jego wielopoziomowych zagrożeń. Szczególna uwaga skierowana została na edukacyjny charakter aktywności oraz działań w ramach wspólnoty lokalnej, szkolnej czy rodzinnej. To one bowiem bezpośrednio odpowiadają za nasze poczucie bezpieczeństwa, za jakość naszego życia, za charakter relacji międzyludzkich budujących naszą społeczną i jednostkową tożsamość. Przyczyniają się ponadto do uaktywnienia obywatelskiego nieposłuszeństwa, w którym impulsy moralne i społeczna wrażliwość przekuwają się na wsparcie bezradnych, zmarginalizowanych oraz pozbawionych nadziei.

Bibliografia

- Adorno T.W. (2020). *Nowy prawicowy radykalizm. Wykład o jego kilku aspektach*. Kraków.
- Bauman Z. (2006). *Płynna nowoczesność*. Kraków.
- Bauman Z. (2012). *Straty uboczne. Nierówności społeczne w epoce globalizacji*. Kraków.
- Bauman Z. (2016). *Obcy u naszych drzwi*. Warszawa.
- Herer M. (2024). *Skąd ten faszyzm?* Warszawa.
- Kłosińska K., Rusinek M. (2019). *do•bra* zmia•na, czyli jak rządzi się światem za pomocą słów*. Kraków.
- Majerek B. (2018). *Niepewność w społeczeństwie współczesnym. Studium socjopedagogiczne*. Kraków.
- Müller J.W. (2020). *Strach i wolność. O inny liberalizm*. Warszawa.
- Traverso E. (2020). *Nowe oblicza faszyzmu*. Warszawa.
- Wilson E.O. (2002). *Konsiliencja. Jedność wiedzy*. Poznań.
- Witkowski L. (red.) (2009). *Szkoła polska: między barbarzyństwem i Europą (lekcja „toruńska” i ślady prasowe – pięć lat później i co dalej?)*. Toruń.
- Zuboff S. (2019). *Wiek kapitalizmu inwigilacji. Walka o przyszłość ludzkości na nowej granicy władzy*. Poznań.